

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ САДІВНИЦТВА

Визначено роль державного регулювання як чинника по забезпеченню ефективного функціонування галузі садівництва, окреслено основні складові активізації державного протекціонізму, регулювання й підтримки промислового садівництва України.

The role of state regulation as a factor for the effective functioning of the field of horticulture is determined. The core components of the revitalization of state protectionism, regulation and support of industrial horticulture in Ukraine are drawn.

Плоди, ягоди та продукти їх промислового переробки належать до цінних продуктів харчування, мають виняткові лікувальні властивості, в тому числі й протирадіаційні, тому особливо актуальною є проблема забезпечення ефективного функціонування галузі садівництва та складових її успішного розвитку, забезпечення державного регулювання й підтримки даної галузі в Україні.

Проблеми розвитку галузі садівництва в своїх працях розглядали такі вчені як: О. М. Шестопадь, О. Ю. Єрмаков, В.В. Юрчишин, І.І. Червен, В.А. Рудьєв, І.І.Лукінов та ін. Однак зміни, що відбуваються у функціонуванні сучасної економіки, потребують визначення чинників по забезпеченню ефективного функціонування галузі садівництва, важливим серед яких є державне регулювання.

Державне регулювання є сукупністю форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава впливає на діяльність суб'єктів господарювання, ринкову кон'юнктуру та ефективність функціонування з метою створення умов ефективного розвитку ринку.

Державне регулювання агропромислового комплексу – це система заходів, інструментів, методів і засобів задля здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, за допомогою яких держава впливає на діяльність суб'єктів господарювання і ринкову кон'юнктуру з метою створення нормальних умов для ефективного функціонування ринків сільськогосподарської продукції та вирішення складних соціально-економічних проблем аграрної економіки і економіки сільських територій [2, с.34].

Основними складовими активізації заходів державного протекціонізму мають бути:

а) радикальне розширення місткості внутрішнього ринку плодів і ягід через підвищення платоспроможного попиту населення на продукцію; опрацювання та реалізація заходів, спрямованих на кардинальне збільшення експорту свіжих плодів і продуктів їх промислового перероблення;

б) виділення бюджетних асигнувань на створення плодових і ягідних насаджень хоча б в межах 10 % від потреб (це 30-35 млн. грн.);

в) надання пільгових довгострокових кредитів в обсязі 50-60 млн. грн. з поверненням їх через 4-6 років для плодових культур і через 2-3 роки для ягідників (після початку товарного плодоношення). Водночас доцільно здійснити повну компенсацію державою банківських кредитних ставок. Найбільш важливо це для підприємств, які започатковують товарне садівництво;

г) на ближчу перспективу зберегти дію Закону України „Про збір на розвиток садівництва, виноградарства і хмелярства”, розподіл коштів має бути цілковито прозорим і здійснюватися на конкурсній основі, а проекти та бізнес-плани створення насаджень мають підлягати науковій експертизі.

Законом України „Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства” і порядком справляння збору та використання коштів від нього встановлено таке співвідношення сум, що надходять на спеціальний рахунок Державного казначейства України (70% належних сум збору): 70% – на розвиток виноградарства; 20% – садівництва; 10% – на розвиток хмелярства. В такій же пропорції перерозподіляються кошти й органами обласних виконавчих влад на місцях, яким Мінагрополітики України щорічно доводиться ліміти асигнувань окремо для виноградників, садів та ягідників (90%) [1].

Як бачимо, принцип розподілу коштів на розвиток галузі відповідно до території виробництва не є об'єктивним. Адже при цьому повністю ігнорується оптимальне розміщення продуктивних сил, оскільки

області, в яких наявні сприятливі умови для розвитку садівництва, не одержують коштів, що залишаються в областях, в яких такі умови відсутні.

З 1 липня 1999 року практику справляння цільового збору в Україні поширено й на галузі садівництва та виноградарства, відповідно до Закону України від 9 квітня 1999 р. № 587 [1]. Об'єктом оподаткування є виручка, одержана на кожному етапі реалізації в оптово-роздрібній торговельній мережі алкогольних напоїв та пива, а ставка становить 1% від бази оподаткування.

Протягом 8 років в Україні діє програма „Фінансування витрат на закладення і догляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками”, яка з 2004 року трансформувалася у дві програми: „Закладення і нагляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками” та „Закладення і нагляд за молодими хмільниками”.

Потреба акумуляції коштів у межах програми та її реалізація зумовлені високою капіталоемністю закладення багаторічних насаджень, великими витратами на догляд за молодими насадженнями, тривалим періодом до початку одержання продукції (до 4-5 років), наявністю суттєвих ризиків (вимерзання тощо), значенням продукції для забезпечення продовольчої безпеки та повноцінного харчування міських жителів. Вищевикладене визначає необхідність постійної державної фінансової підтримки.

Законодавчу та нормативно-правову базу державної фінансової підтримки розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства не можна визнати достатньою (передбачено виділення бюджетних коштів на закладення, встановлення шпалери, догляд до початку плодоношення).

Держава має у своєму розпорядженні три основні форми впливу на економічні процеси: правову, адміністративну та економічну. Кожній з них відповідає певний склад елементів, за допомогою яких ці форми реалізуються. Основну роль відіграє правова (законодавча) форма, тому що в ній здійснюються всі регулюючі дії уряду в межах адміністративних та економічних форм. Економічна форма передбачає грошово-кредитну та податково-бюджетну політику, які найвагомніше впливають на ділову активність господарюючих суб'єктів [1, с.97].

Недостатня роль держави щодо залучення інвестиційних ресурсів в садівництво, в умовах складних трансформаційних процесів зумовила кризові явища: різке зменшення площ насаджень, перевага імпорту над експортом плодоягідної продукції, нерентабельність виробництва у багатьох підприємствах та інше. Тому державна підтримка галузі садівництва є одним із головних шляхів стабілізації виробництва плодоягідної продукції в умовах реформування аграрної галузі. Проте, недоліками нинішньої системи державної фінансової підтримки є її не прогностичність, розпорошеність, несвоєчасність, неповнота та неритмічність виплат.

Державне регулювання інвестиційних процесів має забезпечувати створення пільгових умов інвесторам садівницьких підприємств на період до початку плодоношення культури або до переведення молодих насаджень у склад насаджень плодоносного віку.

Метою державного регулювання є вирівнювання таких циклів, як стимулювання інвестицій у період спадів виробництва та гальмування надлишкової інвестиційної активності, що пов'язано з процесами становлення ринкової економіки, яка розвивається циклічно: періоди економічних криз змінюються підйомами економіки, відповідно збільшуються обсяги інвестування. Важливу роль у системі державного регулювання інвестиційних процесів має відіграти механізм встановлення мінімальних гарантованих цін. У більшості підприємств ціни реалізації садівницької продукції є нижчими, ніж витрати на її виробництво. Ціна повинна виконувати функцію фінансового регулятора, забезпечуючи еквівалентність обміну. Ціни необхідно встановлювати на рівні нижньої межі коливань середніх ринкових цін з метою захисту ринку садівницької продукції в передбачених кон'юнктурних цінових коливаннях.

Поділяємо думку провідних учених-аграрників В. Андрійчука, М. Зубця, В. Юрчишина [2, с.102-103], що механізм галузевої підтримки доцільно будувати за двома каналами впливу: одну частину виділених коштів розподіляти на 1 га посадки, другу – на одиницю виробленої продукції. Перевага такого способу підтримки полягає в комплексності її впливу на виробництво. З одного боку, це стимулюватиме збереження існуючих і закладку нових площ насаджень, з іншого – субсидування матричної одиниці продукції заохочуватиме до нарощування виробництва за рахунок інтенсивного фактора розвитку. Тому співвідношення між розміром виплат на одиницю задіяної у виробництві одиниці площі і на одиницю продукції слід змінювати залежно від стану розвитку галузі й насиченням внутрішнього ринку продукцією.

На сучасному етапі основною умовою для забезпечення можливості накопичення коштів та інвестування виробництва є кардинальне реформування податкової системи. Основне – зниження податкового тиску, щоб підприємства мали можливість накопичити власні ресурси для подальшого розвитку.

Таким чином, реалізація регулювальної функції системи оподаткування дозволить виділяти дотації підприємствам, що знаходяться в гірших умовах розвитку.

В умовах обмеженості внутрішніх ресурсів питання залучення іноземних інвестицій з метою поліпшення матеріально-технічного і фінансового забезпечення галузі набуває особливої актуальності. Їх обсяг та рівень ефективності залишаються вкрай недостатніми через наявність низки причин: нестабільність політичної ситуації і законодавчої бази, низький рівень фінансового забезпечення садівницьких підприємств, порівняно велика частка збиткових підприємств у їх загальній структурі. Як відомо, здійснення інвестиційної діяльності вимагає наявності визначеного обсягу фінансових і матеріальних ресурсів, які використовуються для відтворювальних процесів.

Для реалізації інвестиційної політики й активізації відтворювальних процесів необхідно: забезпечити прогнозованість, гарантованість і широкий доступ державної підтримки виробників плодоягідної продукції на основі бюджетних програм; досягти збалансованого розвитку галузі; здійснювати пропорційний розподіл доходів від реалізації продукції кінцевого споживання у системі: виробництво продукції - закупівля - переробка - реалізація; застосовувати пільгове оподаткування виробничих підприємств до виходу з фінансової кризи; впровадити ефективний механізм амортизації основних засобів; посилити роль держави у банківській системі створенням державного спеціалізованого банку через який держава здійснювала б регулювальний вплив на кредитний ринок і на кредитні відносини агропромислового виробництва; розвивати міжнародні та науково-виробничі зв'язки, створювати спільні підприємства за участю іноземних інвесторів; сприяти розвитку ефективної взаємодії науки і техніки, інноваційної діяльності та впровадженню їх результатів; надавати допомогу і створювати умови товаровиробникам, що вкладають інвестиції у виробництво конкурентоспроможної продукції, дотримуючись екологічних норм у процесі виробництва; спрямовувати зусилля на підвищення рівня платоспроможності населення, поліпшувати мотивацію праці.

Потреба в державному протекціонізмі відродження та подальшого розвитку промислового садівництва в країні зумовлена такими основними позиціями: а) плоди, ягоди та продукти їх промислового перероблення належать до винятково цінних продуктів споживання; б) за природно-економічним потенціалом для виробництва конкурентоспроможної садівницької продукції Україна переважає всі сусідні країни на сході, півночі та заході, що дає вагомий підстави вважати, що Україна має великі можливості виробництва значних обсягів високоякісних конкурентоспроможних плодкових культур і помологічних сортів, ареал поширення яких є надто обмеженим у сусідніх країнах; в) у загальній економічній кризі в аграрній сфері країни, що склалася внаслідок низки причин як на макро, так і мікрорівнях, найбільш відчутно проявилися негативні явища в галузях, основна діяльність яких цілковито пов'язана з процесами створення та продуктивного використання багаторічних насаджень. У більшості садівницьких підприємств через низьку рентабельність чи збитковість садівництва немає власних нагромаджень навіть для простого відтворення насаджень.

Основними складовими державного регулювання й підтримки відродження та поступу промислового садівництва України є: а) надання пільгових кредитів на створення багаторічних насаджень та формування виробничої й ринкової інфраструктури; б) на ближчу перспективу зберегти дію Закону про виділення 1 % збору від сум реалізації алкогольних напоїв і пива для розвитку садівництва, виноградарства і хмелярства. Важливо, щоб розподіл цих коштів був максимально прозорим. Садівницьким підприємствам і фермерським господарствам виділяти їх лише за проектами чи бізнес-планами на створення насаджень за умов належної наукової експертизи цієї документації галузевими науково-дослідними установами. Це сприятиме радикальному поширенню інноваційно-інтенсивних технологій виробництва плодів, ягід і садивного матеріалу; в) радикальне удосконалення механізму формування амортизаційного фонду в промисловому садівництві через щорічні амортизаційні відрахування з балансової вартості багаторічних насаджень. Відрахування доцільно справляти за нормами встановленими в 1991 р., які найповніше відповідають теоретичній суті амортизації цих основних засобів виробництва. Для того, щоб амортизаційний фонд безпосередньо використовувався на відтворення конкретних видів плодоягідних насаджень, він має формуватися за кожною плодовою та ягідною культурою й за типами насаджень; г) з метою ретельного встановлення змін, що сталися протягом задіяних в останні роки реформ у промисловому садівництві країни та оцінки сучасного кількісного та якісного складу насаджень, а також, уточнення кількісного складу суб'єктів промислового садівництва, надто виразною є потреба в найближчий час обстежити та індексувати балансову вартість плодкових і ягідних насаджень через систему Держкомстату здійснити одночасний облік усіх наявних організаційних структур, які спеціалізуються на товарному виробництві плодів і ягід з одночасною

фіксацією у них площ насаджень, а також стану виробничої і ринкової інфраструктури та передбачення перспектив розвитку галузі на оглядову перспективу; д) для захисту вітчизняних товаровиробників садівницької продукції від експансії з інших країн винятково важливо встановлювати квоти на ввезення тих видів садівницької продукції які успішно можна виробляти в Україні; е) доцільно встановлювати певні обсяги державних закупівель плодів і ягід з врахуванням потреб державних організацій, зокрема лікарень, дитячих садків, лікувальних закладів, армії тощо; з) з метою найоперативнішого поширення інформації щодо новітніх досягнень науки і техніки в структурі науково дослідних установ із садівництва важливо створювати дорадчі підрозділи з функціонуванням їх на госпрозрахунковій основі.

У Законі України „Про державну підтримку сільського господарства України” [5], який набув чинності з 2005 р., закладено новітні основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва продукції та розвитку аграрного ринку, норми якого потребують невідкладного застосування на практиці. Таким чином, за допомогою важелів регулювання, у сфері податків, бюджету, грошово-кредитної, антимонопольної, цінovої та амортизаційної політики держава має суттєво впливати на мотивацію розвитку інвестиційної діяльності. Виважена державна інвестиційна політика має стати одним із найголовніших напрямів виходу з фінансової кризи садівницьких підприємств.

Література

1. Закон України „Про збір на розвиток виноградарства, садівництва хмелярства” № 587-XIV від 9.04.99р. (із зм.) // Приложение к газете налоги и бухгалтерский учёт. – 2003. – № 5.
2. Державне регулювання АПК / За ред. В. К. Терещенко. – К., 2005. – 144 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України „Про заходи щодо розвитку виноробної промисловості у 1996 – 2010 рр.” від 08.02.96 р. № 173 // www.gada.gov.ua.
4. Андрійчук В.Г., Зубець М. В., Юрчишин В. В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. - К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
5. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” № 1877 від 24.06. 2004 р. (із зм.) // www.gada.gov.ua.
6. Методика економічної та енергетичної оцінки типів насаджень, сортів, інвестицій в основний капітал, інновацій та результатів технологічних досліджень у садівництві / За ред. Шестопалія О. М. – К.: ІС УААН, 2006. –142 с.